

Igor Cvetko, *Jest sem Vodovnik Juri. O Slovenskem ljudskem pevcu 1791—1958*, Ljubljana 1988, 329 str., slikovna in notna oprema.

Knjigo je avtor Igor Cvetko v svoji spremni besedi ocenil kot delo o Juriju Vodovniku, ki »ni njegova biografija in ni pesmarica, ni prijazno branje niti znanstvena študija. Tudi obdelava gradiva, zbranega na terenu ni, čeprav vse to obenem malo tudi je« (str. 6).

V predgovoru avtor navaja razloge, zaradi katerih se je odločil »obdelati« Vodovnika, nato pojasni svoje metode dela (terenske raziskave, raziskave arhiva) in težave, ki so se pojavljale ob veliki količini zbranega gradiva (razne priredbe in različice Vodovnikovih pesmi, ki bi bile primerne za primerjalni študij, a jih je bilo treba pri objavi te knjige izpustiti).

Kot je to običajno pri etnomuzikoloških objavah strokovne vrste, nam Cvetko pojasni tudi načela, ki jih je upošteval pri objavi notnih primerov. Ob tem opozori na dejstvo, da so pesmi, ki so, kot se sam izrazi, v nekem času »zamrznjene« oz. »zacementirane« (na magnetofonskem traku npr. in pozneje zapisane z notno pisavo) »le prikaz, kako so ljudje neko pesem nekoč nekje zapeli.« (str. 12) Primeri v knjigi torej niso zakon in model.

V naslednjem poglavju tekstologinja Marjetka Golež pojasni načela zapisovanja Vodovnikovih besedil in jezikovne značilnosti pesmi. Takoj na začetku nedvoumno zatrdi, da se Vodovnikova pesem poje in jo je zato treba obravnavati kot celoto melodije in besedila. Goleževa nato osvetli nekatere prijeme pri vrednotenju in vključevanju Vodovnikovih rokopisov (pisanih v bohoričici), iz katerih odseva njegov način zapisovanja pesmi, oblikovanja besede, gradnje pesmi, njegovo besedišče, ritem besedila, obravnava tudi katere vsebine ga zanimajo.

Avtor skuša nato bralcu približati podobo Jurija Vodovnika kot ustvarjalca, potujočega pesnika in igrača, ki je bil s svojim humorjem in dobro voljo dobrodošel domala povsod po Pohorju. Cvetko vidi Vodovnika kot osebnost, ki je znala v svojih pesmih upodobiti pristnega pohorskega človeka tistega časa.

V knjigo vključi Cvetko tudi krajše razglabljanje o razmerju med ljudsko in ponarodelo pesmijo, posebno pozornost pa posveti razmišljanju o razvoju in sedanjem stanju ljudske pesmi na Pohorju. Ugotavlja, da je neizprosen tehnološki napredek »poskrbel« za razpad tradicionalnega vaškega načina življenja in s tem posredno tudi za izginjanje ljudske pesmi, le ohcet je še »tako, po starem.« (str. 26) Avtor nato razloži etnomuzikološko razumevanje pojmov godec, igrc in novičar ter skuša vse tri kategorije navezati na obravnavano področje in čas delovanja Jurija Vodovnika. Nekakšne vzporednice novičarjem (značilnosti slovenskega severa, kot zatrjuje avtor) so v širšem evropskem prostoru t. i. kramarski pevci.

Cvetka zanima današnja podoba Vodovnikovega izročila na Pohorju. Ugotovi, da ljudje pesmi še vedno pojejo, vendar redkeje, pa tudi repertoar je občutno manjši. Pojejo jih ob najrazličnejših priložnostih, od družinskih praznovanj do javnih prireditiv.

Vodovnika postavi Cvetko ob bok tedanjim pesnikom-pevcem: Volkmerju, Drabosnjaku in Mihi Andreašu. Slednjega je Matija Ahacel uvrstil v svojo pesmarico (izšla 1833 — prva slovenska pesmarica z melodijami), ni pa vanjo vključil Vodovnika. Cvetko meni, da so se morda Ahaclu zdele Vodovnikove pesmi preveč neposredne, preproste in brez moraliziranja. Kljub temu je imel Vodovnik še v času svojega življenja kar nekaj posnemovalcev in nadaljevalcev (Čerenjak npr.) njegove koroško-pohorske tradicije. Zato je, kot ugotavlja Cvetko, določanje avtorstva posameznih ohranjenih pesmi izredno težavno. Čeprav je Jurij Vodovnik pohorski pesnik-pevec, je nekaj njegovih pesmi navzočih tudi drugod po Sloveniji.

Pesmi z notnimi primeri so v knjigi razdeljene na več poglavij in sicer: pesmi o sebi in svojem življenju, o ljudeh in dogodkih, o različnih farah, ljudeh v njih in dogodkih tam, o različnih krajih in dogodkih v njih, o različnih stanovih, poklicih in dogodkih, o kmečkem stanu, družbeno, socialno in moralno kritične, o nevsakdanjih dogodkih, o nesrečah na Pohorju, o pustu in pustnem času ter družinske in nagajive. Cvetko ugotavlja, da so šele različice pravo zrcalo življenja ljudske pesmi. Pri Vodovnikovih pesmih je nastanek največkrat določljiv, zaradi česar so primerne za tovrstne raziskave. Zadrži se tudi pri problematiki ritmično-metričnih in melodičnih značilnosti pesmi Jurija Vodovnika. V poglavju Po sledeh zapiskov (zgodovinskih in pisnih virov nam avtor predstavi kar največ možnega gradiva o obravnavanem pohorskem pesniku-pevcu).

Vodovniku prisodi Cvetko širši, občečloveški obseg, čeprav se tematika njegovih pesmi povezuje z ozkimi okviri Pohorja. Primerja ga s holandskim slikarjem Pietrom Brueglom, ki je v svojih slikah rad realistično upodabljal pokrajino in preproste kmečke ljudi. Vodovnik se je, kot pravi Cvetko, »stopil« s svojimi ljudmi in prav tu je iskati vzroke za tako veliko število med njimi še »živih«

pesmi in njih različic. Avtor sklone knjigo z ugotovitvijo, da ima naša etnomuzikologija na tem področju še veliko težkega dela. Prav na Vodovnikovem primeru namreč kaže preveriti in razvijati nekatere teoretično-metodološke elemente etnomuzikološke znanosti pri nas.

Knjiga je opremljena z izredno kakovostnimi fotografijami Edvarda Gregoriča, ki nam še dodatno približajo pohorskega človeka in njegovo okolje.

To izjemno delo dopolnjujeta še kronika pomembnejših dogodkov na Slovenskem v času Vodovnikovega življenja (1791—1858) in slovarček manj znanih besed iz Vodovnikovega besednjaka.

Vsekakor je treba pohvaliti skrbno melodično in tekstovno obdelavo gradiva. Posebnost so v tekstu označene težke dobe napeva, kar dodatno prispeva k boljši celostni predstavitvi Vodovnikovih pesmi.

Kljub temu, da se glede strokovnega poimenovanja, s katerim običajno novo nastalo delo nekam uvrstimo, avtor sam ni mogel odločiti, bi jaz označil knjigo kot »zgodbo« o Juriju Vodovniku in njegovih pesmih. Zgodbo seveda v smislu avtorjevega namena, da bi karseda poljudno pisal sicer strogo strokovno delo. Cvetko se z veliko mero poguma zagnanosti in seveda tudi poznavanja poda na razgret asfalt večne dileme med umetno in ljudsko ustvarjalnostjo. Kot sam prizna, je vprašanj okrog Vodovnikovih pesmi še precej. Ravno zato bi bilo potrebno knjigi posvetiti še več pozornosti, kot je je bila deležna do sedaj.

Robert Vrčon

Angelos Baš, *Opisi oblačilnega videza na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1989. (Gradivo za narodopisje Slovencev — Materialia ad ethnographiam Slovenorum spectantia; 4) YU ISBN 86-7131-027-2 0007562752, 107 str. teksta.

Pred nama je opet jedan od vrlo korisnih radova s područja kulture odijevanja poznatog autora, etnologa A. Baša, koji se već godinama intenzivno posvećuje obradi te teme na području Slovenije. Ovom knjigom Baš paralelno prati ostvarivanje svog zamašnog plana, tj. da tu temu svestrano osvijetli i znanstveno obradi za razdoblje od kraja srednjeg vijeka do naših dana. Do sada su mu već objavljene dvije knjige: »Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. st.« (1970) i »Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času« (1987). U njima je na osnovu arhivske, tiskane i obilne slikovne građe sistematski sredio i istaknuo značajke odijevanja tih dvaju razdoblja. Znajući, da je građa osnova za svako daljnje studijsko proučavanje, Baš je s mnogo truda prikupio gotovo sve od onoga što se o odijevanju navodi u raznovrsnim izvorima, po brojnim raspršenim putopisima, opisima slovenskih krajeva i ljudi i njihovih običaja. Za neka razdoblja pribavio je i arhivske podatke, koji su doduše, obzirom na odijevanje, obično veoma škrti. (Prva knjiga čiste građe: »Opisi kmečkoga oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja«, objavljena je 1984. u istom nizu pod br. 2.)

dima i putnim zabilježkama putopisaca, koje su katkad samo usputne, dok ponekad pružaju i vrijedna zapažanja pa i usporedbe sa srodnim pojavama izvan neposredno promatranog područja. No najznačajniji udio u građu o načinu odijevanja

Autor je za knjigu koja je pred nama građu crpio po rječnicima, propovjeganja na tlu Slovenije 17. i 18. st. dala su dva znamenita opisivača slovenske zemlje tog razdoblja. To je za drugu pol. 17. st. J. W. Valvasor svojim enciklopedijskim djelom »Die Ehre Dess Hertzogthums Crain« (slovenski izbor M. Rupel, Valvasorjevo berilo, Ljubljana 1951) i puno stoljeće kasnije B. Hacquet sa svoja tri djela posvećena tom području. Oboje njih, prikazujući prirodne, povijesne i kulturne značajke nekih dijelova Slovenije, dotiču se i načina odijevanja njihovih stanovnika. Od građe, koju Baš u knjizi iznosi u 149 jedinica, njih 60 potječe iz Valvasora, a 25 je Hacquetovih. Većim brojem jedinica uz njih može stati jedino B. F. Hermann iz čijeg je putopisa po nekim zemljama Austrije i Europe (1780) izdvojeno 13 jedinica. Preostalih 19 autora raznih zapisa zastupljeno je s po 1—4 jedinica teksta (ukupno 51 jedinica).

Raspored knjige teče po Bašovom ranije utvrđenom metodološkom postupku. U I se dijelu donose opisi seljačkog načina odijevanja kronološkim redom prema pokrajinama: Slovenska Štajerska (7 jedinica); Kranjska s podregijama Gorenjskom, Dolenjskom, Notranjskom i Istrom (54 jedinica); Goriška (2 jedinice); okolica Trsta (3 jedinice). Već iz omjera građe očito je, koliko su Valvasorovo djelo o Kranjskoj i Hacquetovi opisi obogatili naše znanje i o toj temi u prošlosti.

II dio prikazuje pojedine sastavne dijelove seljačkog odijevanja, koji dolaze do izražaja u posebnim prilikama. Tako doznajemo kako se kretalo po snijegu i po vodi, o načinu izrade odjevnih materijala i nekih dijelova odjeće, o ulozi